

NARODNA ČITALNICA V ŠKOFJI LOKI 1862—1924

Ustanovitev

Narodna čitalnica je bila v Škofji Loki ustanovljena 10. septembra 1862 kot sedma na Slovenskem za tržaško, mariborsko in ljubljansko, ki so delovale že leta 1861, ter celjsko, tolminsko in goriško, ki so zaživele isto leto kot škofjeloška. Deželna vlada v Ljubljani je potrdila njena pravila, ki so se ohranila pisana v nemščini, 24. oktobra 1862. Čitalnica naj bi organizirala domače meščanstvo in ga prek družabnega življenja navduševala za slovenski jezik in za narodno zavest. Mišljena je kot nadomestilo nemški kazini, ki je obstajala tudi v Loki in je s svojim životarjenjem čitalnici hotela kljubovati. Novice so poročale,² da okrajni predstojnik Höffern ustanovitvi čitalnice ni nasprotoval, ampak jo je pri deželni vladi podpiral; v znak hvaležnosti mu je loško pevsko društvo ob prazniku pripravilo večernico, na kateri so zapeli nekaj slovenskih pesmi. Iz dopisa tudi razberemo, da se ministrski odlok z dne 15. marca 1862, po katerem mora sodišče s slovenskimi strankami uradovati slovensko, izvršuje in pripisuje zaslugo za to okrajnemu predstojniku Höffernu in uradniku Kramarju.

Iz pravil¹ je razvidno, da je čitalnica namenjena čitanju slovenskih in tujih časopisov, prirejanju glasbenih in dramskih predstav ter družabnemu življenju s plesi in razgovori, odpoveduje pa se vsakemu političnemu delovanju. V društvo so včlanjeni pravi člani, ki so domači in zunanji, in častni člani, ki jih izvoli odbor. Domači člani plačujejo osem goldinarjev članarine na leto, zunanji polovico manj, oboji pa prispevajo še goldinar vpisnine. Pravice članov so naslednje: čitanje društvenih časopisov in knjig in udeležba pri veselicah, prejemanje časopisov in knjig na dom in uvajanje izobraženih tujcev v društvo. Na novo prišli gost sme, potem ko je bil predstavljen enemu odborniku in vpisan v posebno knjigo, 14 dni brezplačno prebirati časopise in knjige in se udeleževati vseh zabav v čitalnici. Vsak član je na občnem zboru lahko izvoljen v odbor, mora pa stanovati v Loki ali najbližji okolici. Člani imajo na občnem zboru pravico predlagati spremembo pravil, za kar je potrebna 2/3 večina zbora. Izredni občni zbor se skliče na zahtevo treh odbornikov ali 10 društvenikov (prvo leto je čitalnica imela 18 članov). O premoženju društva odloča v primeru razpusta občni zbor z dvema tretjinama navzočih čitalničarjev, ki odločajo z 2/3 večino glasov. — Pristop v društvo je bil precej kompliciran, članarina pa visoka.

Pravila se v nobeni pomembnejši točki ne razlikujejo od pravil, ki so veljala v celjski in ljubljanski čitalnici. Objavljena so bila v Novicah³ in so

dva nečitljivo podpisana. Za predsednika so izvolili Otona Detelo, za namestnika Naceta Eržena, za blagajnika Matijo Kalana, tajnik je postal Rudolf Naglič, odbornik pa Lovro Sadar.

Čitalnica je začela delovati pravzaprav s slovesno otvoritvijo 23. novembra 1862, ki so jo popisale Novice⁴. Slovesnost se je začela že dopoldne v župni cerkvi, kjer je pel kvartet ljubljanskih pevcev. Sledilo je skupno kosilo Pri kroni. Do šeste ure popoldne, ko se je pričela slovesna prva »beseda«, se je zbralo okoli 150 domačinov in gostov iz Kranja, Ljubljane in Tržiča, marihorska in celjska čitalnica pa sta poslali pozdrave. Dvorana, okrašena z avstrijsko in slovensko zastavo, je bila nabito polna. Najprej je čitalničin predsednik Oton Detela pozdravil vse navzoče, posebej še dr. Janeza Bleiweisa in pesnika Miroslava Vilharja. V svojem govoru je opredelil namen čitalnic in slavil cesarja, ki je dopustil njihov nastanek. K pristopu v društvo je vabil »gospode vseh stanov«: duhovnike, uradnike, meščane, učitelje in posestnike. Pozival je čitalničarje k ljubezni do naroda in do domovine ter k složnosti in simbolično razložil barve slovenske zastave. Za njim je dr. Janez Bleiweis naložil čitalnicam dolžnost spreminjati slovenski »narobe svet« s kazinami v »pravi svet«. V svoji prilagodljivosti kazin ni kritiziral in je zahteval le nemoteno delovanje čitalnic: »Vsak po svoje, brez sovraštva.«

V kulturnem programu so loški pevci pozdravili goste s pesmijo, zloženo posebej za to slovesnost, ki jo je uglasbil učitelj Sadar. Ljubljanski zbor je zapel tri pesmi: Zastaveničko, Ne vdajmo se M. Vilharja, Nedvedov Venec slovenskih pesmi, loški pevci Pod oknom in Rojakom, oboji pevci skupaj pa Jenkov Naprej. Sledila je deklamacija Cegnarjevega Graničarja. S hrvaškega je prišel Valentin Zarnik in zabaval poslušalce s šaljivim govorom O sedmih razpolih Kranjca. Za njim je mlad govornik razlagal barve slovenske zastave, Sadar pa je na klavir zaigral fantazijo. Umetniškemu delu je sledil zabavni program s plesom in vmes so se zvrstile mnoge zdravice, najprej cesarju, potem pa vsem za narod vnetim možem.

Prostor in inventar

Prve prostore je imela čitalnica pri svojem članu, posestniku Juriju Guzelju, lastniku današnje stavbe občinske skupnosti (Poljanska cesta 2) in gospodarskih poslopij (sedaj Poljanska cesta 4). Zaradi previsoke najemnine se je 1863 preselila na Plac, v stanovanje hiše Na pošti (danes Mestni trg 36). Čez pet let je za 75 florintov najela zadnji dve sobi v Deisingerjevi hiši (danes samopostrežna trgovina, Mestni trg 9). Tam je ostala do 1873, ko se je z Valentinom Sušnikom pogodila za stanovanje na Štemarjih (danes Dijaški dom, Titov trg 4), 1879 pa se je z istim lastnikom pogodila za bivališče Pri kroni (danes Mestni trg 32), kjer je ostala do konca prve svetovne voje. Leta 1896 so na to hišo, kjer je društvo 40 let prebivalo v prvem nadstropju, slovesno pritrtili napis »Čitalnica«. Svoje prostore je dvakrat posodila ferijalnemu društvu »Sava« za zborovanje in večkrat gasilskemu društvu za prirejanje veselice. Od leta 1909 pa jih je za 80 kron delila s Sokolom.⁶

Po vojni je Avgust Sušnik čitalnici odpovedal prostore in obe društvi, Sokol in Čitalnica, sta se znašli na cesti. Sokoli so se odločili graditi lastni dom. Znesek 1515 din je pod pogojem, da dobi v domu svoje prostore, pri-

spevala tudi čitalnica.⁷ V času gradnje sokolskega doma (1919—1922) je čitalnica bivala v Brbonovi hiši na Mestnem trgu (danes št. 16). Leta 1922 pa se je zadnjič selila v sobo na sprednjem koncu sokolskega doma (sedaj dom TVD Partizan).⁸

Popis prvotnega inventarja Narodne čitalnice se je ohranil¹ po prizadevnosti tajnika Oroslava (Jurija) Franca. Inventar, ki ga je sestavil marca 1875, obsega imena predmetov, leto nabave, cene in opombe: 1. glasovir, 1874 za 275 f., 2. velika miza, 1862, 3. tri igralne mize, 1862, 3 f., 4. dve mali mizici, 1862, 5. naslonjač, 1862, 6. 26 stolov, 1870, 7. omara 1874, 12 f., 8. ogledalo, 1869, 24 f., 9. ura, 10. svečniki (dva para), 1862, 1869, 4 f. 68.—, 11. dve tružici (pljuvalni), 12. zastava, 1869, 5 f. 75.—, 13. stojalo za note, 14. tri obešala, 1869, 1 f. 80.—, 15. luster 1863, 11 f., 16. note, 17. podob (5), 1869, 6 f. 90.—, 18. tombola (igra), 19. šah (igra), 20. velika knjiga, 21. pritožna knjiga, 1874, 22. bukve (poseben izkaz v varstvu tajnika), 23. oder, 1869, 54 f. 20.—, 24. svetilnica (velika), 25. dve manjši.

Društveno premoženje zajema pohištvo in opremo, ki je bila v začetku skromna in le najpotrebnejša. Klavir in oder so nabavili kasneje, leta 1874, po prvem sporu, pa tudi pritožno knjigo. Že 1862 jim je neki Hojkar iz Loža podaril Janežičev slovensko-nemški slovar v treh zvezkih in hrvaško slovnico. Po vzorcu zastave šišenske čitalnice so si 1882 oskrbeli novo zastavo. Z vladnim dovoljenjem so smeli 1906 uporabljati hektografični aparat, tj. razmnoževalni stroj za rokopise. Nov oder so oskrbeli 1905, nove kulise pa je 1912 naskikal Janko Potočnik. Podpredsednik Oskar Dev je na občnem zboru 1910 poročal, da je, kljub deficitu, v blagajni vrednost inventarja čez 2100 kron. Klavir je imel od 1911 v najemu Sokol oziroma različni njegovi člani na svojih domovih. Med vojno ni nihče skrbel za premoženje. Kulise so 1920 posodili Igralnemu društvu v Žabnici, 1922 pa so jih za 12.000 kron prodali Prostovoljnemu gasilskemu društvu v Žabnici. Ob selitvi v sokolski dom so kupili dolgo mizo iz trdega lesa in 12 stolov, knjižnico so preselili v sokolsko pisarno. Leta 1923 so knjižnica, klavir in držaji za časopise dokončno prešli v last Sokola.⁹

Družabno življenje in prireditve

Čitalnica je v družabnem življenju lepo napredovala in opravičila svoj obstoj. Postala je nekakšna učilnica domačega jezika in priprava za javno življenje. Vsak večer so se društveniki zbirali k čitanju časopisov in knjig, igranju kart in razgovorom. Časopisov je imela 1863 naročenih petnajst. Na zunan je s prirejanjem »besed« pospeševala začetke slovenske dramatike, glasbe in petja. Tako so se na drugi besedi 4. januarja 1863 zvrstile deklamacije, petje, govor, tombola in igranje na klavir in piščalko.¹⁰

Pomembna je tretja beseda 11. februarja 1863, posvečena spominu Franceta Prešerna, ki jo je z veseljem naznanil tudi Levstik v časopisu Naprej.¹¹ To je bil namreč čas, ki Prešernu ni bil naklonjen. Priznanje največjega slovenskega pesnika je žel Koseski in čitalnice so praznovale obletnico Vodnikove smrti. Zato pomeni črna maša za Prešernom v Kranju in zvečer beseda v Loki uvod v praznovanje, ki se je ohranilo do danes. Prireditve v spomin velikemu pesniku se je udeležilo okoli 60 ljudi, med njimi tudi Lovro Toman.¹² Program je bil sestavljen iz deklamacije, petja, igranja in plesa ter predsednikovega govora o Prešernu.

Tamburaški zbor Narodne čitalnice v Skofji Loki leta 1892. Od leve proti desni stojita v zadnji vrsti Friderik Kramer in Ervin Burdych, sedijo v srednji vrsti Marička Klun, Mila Cerovšek, Fanči Hafner, Celestina Rant in Poldi Ape, spredaj ležita neugotovljena člana tamburaškega zbora. (Izvirniki v Zgodovinskem arhivu v Skofji Loki).

V istem letu je Čitalnica priredila še eno besedo — 10. maja 1863.¹³ Konec leta so čitalničarji na občnem zboru izvolili nov odbor, pregledali račune, naročili nove časopise in sklenili, da v prihodnjem predpustu prirede vsako drugo nedeljo manjšo veselico.¹⁴ V čitalnici je deloval pevski zbor, katerega pa so morali zaradi preselitve nekaterih pevcev nadomestiti z orkestrom. Na Silvestrovo 1863 so priredili glasbeni koncert s tombolo.¹⁵

Naslednje leto so tudi v loški čitalnici praznovali obletnico Vodnikove smrti z besedo 24. januarja 1864.¹⁶ Po predsednikovem govoru o Vodniku je igral domači orkester, peli pa so pevci iz Loke in iz Kranja. Z veselico so v čitalnici 2. oktobra 1864 proslavili prvo obletnico ustanovitve Južnega Sokola, ki je iz Ljubljane poslal svoj pozdrav.¹⁷

Za naslednja leta ni dosti vesti o loški čitalnici. Videti je, da njeno delovanje ni bilo tako živahno kot prva leta. Leta 1864 je čitalnica štela 65 članov, od tega 29 domačih in 36 zunanjih.¹⁸ Prirejati je začela tudi dramske prireditve, kar je pomenilo določen napredek, in dobrodelne prireditve. Tako je 1866 pripravila koncert in dramsko prireditev v korist osnovne šole za nabavo harmonija,¹⁹ leta 1869 pa igro Bob iz Kranja, katere izkupiček je bil namenjen revnejšim loškim učencem.²⁰

Isto leto je društvo na novo zaživelo, čeprav je štelo le 34 članov. K temu je pripomogla izvolitev Blaža Moharja za predsednika in nov oder.¹ Igrali so tri igre: Domači prepir, Bob iz Kranja in Županova Micka. V Novicah pa se

dopisnik iz Loke pritožuje nad čitalnico, ker še zmeraj ni naročila vseh slovenskih časnikov in časopisov.²¹ Poleg običajnih predpustnih zabav so 3. marca 1872 priredili tombolo za reveže in so čisti dobiček poslali pobudniku akcije, uredništvu Novic.²² Priredili so besedo z Vilharjevo igro Župan, pred njo in po njej pa so zapeli nekaj pesmi pevci kranjske čitalnice, s katero je loška sodelovala od ustanovitve.²³ Da se je čitalnica v tem času odmikala svojim kmečkim članom, pove dopis v Novicah, ki zahteva, da bi čitalničarjem med tednom pošiljali na dom slovenske časnike, v čitalnici pa naj bi »ležal kup nemških časnikov, katere kmetiški udje gospodi privoščijo«.²⁴

Ločitev duhov 1873

Politična trenja med liberalnimi mladoslovenci in klerikalno-konservativnimi staroslovenci je opaziti tudi v Loki in je bila pri njih udeležena tudi čitalnica. Liberalni kandidat Valentin Zarnik je imel 15. avgusta 1873 volilni shod v Škofji Loki, ki se ga je udeležilo 31 volivcev in mu izreklo vso podporo.²⁵ Vsaj 12 udeležencev je bilo 1874, ko je ohranjena prva evidenca članov, čitalničarjev, predsedujoči zbor volilnega shoda (Detela, Naglič, Hafner) pa je v celoti pripadal čitalnici. Slovenski narod je poročal, da v Loki klerikalci niso močni, še posebej pri volitvah v deželni oziroma državni zbor ne. O tem, da so se Ločani lahko sami prepričali, ko jih je prišlo 17. avgusta 1873 na volilni shod v čitalnico, kjer naj bi sklenili kaj proti Zarniku, le pet, med njimi tudi kaplan Mandelc.²⁶ V čitalnici so imeli duhovniki vidno vlogo, sicer liberalni časopis ne bi napada na kaplana povezoval s čitalnico. Kaplan Mandelc je bil prizadet, zato je v Novicah terjal javno pojasnilo, kdo in kje je sklical volilni shod, o katerem tudi čitalnični predsednik Blaž Mohar ne ve ničesar.²⁷

Politični spor se je 1874 pomiril na škodo liberalcev. V loški čitalnici so duhovniki svoj položaj še okrepili in ga obdržali do začetka devetdesetih let, liberalno usmerjeni člani pa so izstopali: Detela in Porenta že konec 1874. leta, Deisinger konec naslednjega leta. Vendar se je šest udeležencev Zarnikovega volilnega shoda vrnilo v čitalnico v glavnem že v devetdesetih letih (Detela 1892, Naglič 1879, Hafner 1894, Guzelj 1892, Demšar 1897 in Sadar), dva pa sta se celo prvič vpisala v čitalnico 1875 (Gaber in Homan).¹

Delovanje do prve svetovne vojne in razpust čitalnice

V svoje vrste je čitalnica privabila tudi dijake (študente), ki so prihajali domov v Loko le med počitnicami. Ti so 1. maja 1879 pripravili dijaško besedo.¹ V letu 1876 je čitalnica organizirala besedo za logaške pogorelce,²⁸ 1879 pa tombolo za prizadete Italijane.²⁹

Vsako leto je čitalnica prirejala zabave na Silvestrovo, za pustni torek, velikonočno veselico in jesensko zabavo. Za plesne vaje je najela plesnega učitelja iz Kranja.⁶ Na glasbenih koncertih je igral 1897 na novo ustanovljeni tamburaški orkester Narodne čitalnice, na veselicah je igrala loška godba pod vodstvom učitelja Sadarja, pozneje pa godbe iz Kranja, Kamnika in Ljubljane, gasilska godba iz Škofje Loke in sokolski orkester. V čitalnici so gojili zborovsko petje; 1893 je vadal enkrat tedensko moški, ženski in mešani zbor.

Glasbeno življenje je poživil prihod Oskarja Deva, ki je bil službeno premeščen na sodišče v Škofjo Loko in se je 1905 vključil v čitalnico, kjer je deloval do 1911, ko je odšel iz Loke. Z njegovim prizadevanjem je bil ustanovljen salonski orkester in oživljen pevski zbor, ki pa je 1910 razpadel.⁶

Dramske prireditve so se vrstile v čitalnici od 1869, ko so oskrbeli prvo odrsko opremo. Igrali so same komedije, večinoma enodejanke, zahtevnejših del se niso lotili. Sledi pregled predstav do prve svetovne vojne, ki so jih igrali igralci, imenovani »Loški diletanti«: 1882 so igrali veseloigro v enem dejanju Klobuk in Krelčkovo ljubezen,³⁰ 1894 Strup,⁶ naslednje leto pa igro Mlinar in njegova hči; v 1896. letu so pripravili tri predstave: Popolna žena, Stric Jaka in Lumpaci Vagabund ali Zanikrna trojica, 1898 veseloigro v treh dejanjih V Ljubljano jo dajmo in burko enodejanko Nemški ne znajo; na Silvestrovo so 1903 igrali enodejanki Eno uro doktor in Mesaline; skupaj s Sokolom so 1909 igrali dve igri, združeni igralci pa so v dveh naslednjih letih pripravili tudi Miklavžev večer.⁶ Podpredsednik Oskar Dev je na občnem zboru 1910 poročal, da za dramske predstave med občinstvom ni zanimanja. Dvorana je bila zasedena le do petine, ostale štiri petine pa so ostale prazne. Med dijaki so opažali neko nasprotovanje čitalnici.⁸ Dobro pa je bilo obiskanih vseh 16 predavanj. To leto so igrali: Moških ne trpe, skupaj s Sokolom pa Resno ženitno ponudbo in Dve tašči. Ganglovega Sinu so igrali 1911, 1914 pa igre O polnoči, Ne kliči vraga in Trije tički.

Vso svojo pozornost je čitalnica posvetila ljudski knjižnici in prirejanju predavanj. Vsaj od 1894 so na občnem zboru volili odbornika, ki je skrbel za knjige, časnike in časopise in o položaju v knjižnici poročal zboru.⁶ Med knjižničarji izstopa s svojo sposobnostjo uradnik okrajne hranilnice in posojilnice Avgust Nadilo. Izdal je imenik knjig³¹ in na občnih zborih 1909 in 1910 obširneje prikazal delovanje knjižnice v preteklem letu.⁸ Leta 1909 je bila knjižnica odprta vsako nedeljo in praznik od 9. do 11. ure dopoldne in vsak četrtek od pol enih do dveh popoldne. V 114 poslovnih dneh je izposodila na 288 izkaznic 2.641 knjig. Na vsako izkaznico so izposodili povprečno 9 knjig, vsak poslovni dan 23 knjig. Do tedaj je bilo izdanih 721 izkaznic, od tega v preteklem letu 161. Bralcev je bilo 230, 114 moških in 116 žensk, in vsak je prebral povprečno 11 knjig. Čeprav je število knjig naraslo, ni bilo mogoče kupiti vseh leposlovnih knjig, ki so na novo izšle v slovenščini. Glavni vzrok pomanjkanju denarja so bili visoki stroški za vezavo knjig in tiskanje imenika v preteklem letu, ki ga je bilo še 2/3 v zalogi. S prizadevanjem loške se je snovala tudi ljudska knjižnica v Žabnici.

Naslednje leto (1910) je imela čitalnična knjižnica že 831 knjig in v primerjavi s letom 1908, ko jih je imela 483, se je njihovo število skoraj podvojilo. Knjižnica je v letu 1910 poslovala 116-krat in je na 259 izkaznic izposodila 2.888 knjig; od 880 izkaznic so jih v tem letu na novo izdali 159. Knjižnica se je znašla v deficitu. Tudi prizadevanja pri ustanavljanju knjižnice v Žabnici niso imela uspeha, ker da se v Žabnici za knjižnico ni nihče trudil. Svojega poslovanja pa loška ljudska knjižnica ni hotela razširiti v Poljansko dolino. Odklonila je prošnjo, da bi izposojala knjige ljudski knjižnici v Poljanah z izgovorom, da bi bilo poslovanje in evidenca za knjižničarja pretežavno, da mora biti knjižnica dobro založena za vedno zahtevnejše domače bralce in da bi se knjige z izposojanjem v Poljane kvarile ali izgubile.⁸ Leta 1920 so za 500 kron kupili 25 novih knjig, naslednje leto ji je Sokol odstopil 80 knjig, 25 mladinskih in 55 knjig za odrasle. Tudi knjižničarja sta bila takrat dva:

za mladino in za odrasle. Knjižnica je 1922 povečala fond za 20 knjig, 1923 pa še za 27 leposlovnih del, tako da je ob razpustu čitalnice pripadlo Sokolskemu društvu 850 knjig.⁸

Čitalnica je uspevala tudi s prirejanjem predavanj. V letu ustanovitve Sokolskega društva (1906) je dr. Ravnikar za društvo »Nada« predaval o sokolstvu in o telovadbi, fotograf Rožman pa je pripravil projekcijski večer. Vseh 16 predavanj v letu 1910 npr. je bilo dobro obiskanih. Naslednje leto so naprosili za predavanje Zvezo izobraževalnih društev iz Ljubljane, o časopisju pa je predaval Pavle Miklavčič. Leta 1914 so želeli obnoviti glasbena predavanja in so za posredovanje prosili prof. Ilešiča iz Ljubljane.⁸

Čitalnica je bila najstarejše slovensko društvo v Škofji Loki in je svoj namen izpolnila že v prvem obdobju svojega delovanja. Razmere, v katerih

Tamburaški zbor škofjeloške čitalnice

*vabi Vaše blagorodje najuljudneje k

PRVEMU KONCERTU

kojega priredi

v nedeljo, dne 21. sušca 1897. l.

v svojih prostorih.

VZPORED:

- 1.) *Wagner*: Pod dvoglavim orlom.
- 2.) *Bartel*: Venec vojaških narodnih pesnij.
- 3.) *M. pl. Farkaš*: Santa Lucia.
- 4.) *Mascagni*: „Intermezzo“ iz opere „Cavalleria rusticana“.
- 5.) *F. V. Allstrom*: Valse elegante.

— Odmor. —

- 6.) *M. pl. Farkaš*: Sretan imendan.
- 7.) *Bartel*: Danici.
- 8.) *F. Zeller*: „Sei nicht böse“.
- 9.) *Bařtel*: Domovini.
- 10.) *M. pl. Farkaš*: Kratač potpouri hrv. narod. pjesma.

Začetek ob 8. uri zvečer.

Vstopnina: za neude 40 kr.; za ude 20 kr.

K obilni udeležbi vabi najuljudneje.

ODBOR.

Skofja Loka, 1897.

Narodna čitalnica v Škofjiloki

priredi

v nedeljo, dne 13. marca 1898. leta

VESELICO

v svojih prostorih.

VZPORED:

- I. Tamburanje:
  - a) A. Weber: Koračnica iz opere Prodana nevesta.
  - b) V. G. Broi: U spomin Tomislavu.
  - c) * Na zdravice mornarab.
  - d) M. pl. Farkaš: Polka tramblanka.

II. V Ljubljano jo dajmo!

Veseloigr v treh dejanjih.

OSEBE:

Galper Srebrin, vinski trgovec.	Mirko Snoj, doktor pravoslovja.
Kotija, njegova žena.	Neža, dekla pri Srebrinu.
Marica, njuna hči.	Pavle, blapec pri Srebrinu.
	Sratje.

✓

Začetek točno ob 8. uri zvečer.

Vstopnina udom 20 kr., neudom 30 kr.

V obilno udeležitev najuljudneje vabi

odbor.

Dravtvo, 1898.

Vabili na koncert in veselico Narodne čitalnice v Škofji Loki iz leta 1897 in 1898. (Izvirnika v Zgodovinskem arhivu v Škofji Loki.)

Vabilo na čitalniški plesni venček 11. februarja 1902. (Izvirnik v Zgodovinskem arhivu v Škofji Loki.)

je bila ustanovljena, so se z leti spremenile, zato je 1893 tudi čitalnica pripravila spremembo pravil, s katero je uvedla brezplačne člane.¹ Ponovna zahteva po reorganizaciji se je pojavila 1910, in sicer naj bi preosnovali društvo na bolj demokratični podlagi. Nova pravila je sestavil pravnik dr. Janko Leskovec, vendar po krivdi odbora do sprejetja pravil ni prišlo.⁸

Medtem je bilo 1906 v Škofji Loki ustanovljeno Sokolsko društvo, ki je uspešno prevzelo nekatera delovna področja čitalnice. Že 1912 so v čitalnici predlagali združitev s Sokolom, kar pa je ostalo brez odmeva. Finančni položaj pa je bil vedno bolj pereč problem. Za sanacijo so naprosili okrajno hranilnico in posojilnico za 200 kron. Zaradi balkanskih vojn 50-letnice ustanovitve čitalnice niso praznovali, 60-letnica, ki so se je udeležili tudi predstavniki kranjske čitalnice, pa je slabo uspela. V upravni odbor so v vedno večjem številu prihajali čitalničarji-sokoli. Leta 1923 je na Slovenskem životarilo že 8 izmed nekdanjih 63 čitalnic. Med njimi je bila tudi loška, ki je že isto leto na občnem zboru oddala klavir in knjižnico Sokolskemu društvu, naslednje leto pa so se člani prostovoljno razšli.⁸

Sestava članstva

Od ustanovitve do leta 1911 je bilo vpisanih v čitalnico 377 članov.^{6, 8} V letu 1874 med 58 člani prevladujejo posestniki, katerih je dobra tretjina (18); veliko je izobražencev.⁶ duhovnik, 2 učitelja, po en notar, zdravnik in apo-

tekar; nadalje 2 trgovca ter po en krojač, poštar in trafikantka. Leta 1894 je bila četrtnina čitalničarjev iz vrst davčnih, sodnih, poštnih ali železniških uradnikov — med 56 člani jih je bilo 14; posestnikov je bilo 9, trgovcev 10, 4 učitelji, zdravnik, notar, sodnik, odvetnik in lekarnar, 2 župana, deželni glavar (Detela) in deželni poslanec (Tavčar), 2 mesarja, 2 gostilničarja, kavarnar, mlinar, pivovar, poštar, brivec in hči sodnijskega sluge. Leta 1911 je bilo v čitalnici več kot četrtnina članov trgovcev (18 med 68), posestnikov je bilo 5, dva člana sta bila gostilničarja in eden pek, 5 zasebnikov, 8 uradnikov, 2 sodnika in 3 odvetniki, nadalje notar, zdravnik, živinozdravnik, lekarnar, dva učitelja, deželni glavar (Detela), dva pivovarja, en tovarnar (Krener), zidarski podjetnik, urar, krojač, brivec, poštar, čevljar in dijak.

Vidimo, da so v članstvu čitalnice prevladovali posestniki, izobraženci in uradniki. Med izobraženci je največ učiteljev (15) in duhovnikov (13), po letu

Zapisnik

v izrednem običnem zboru dne 29. marca 1924 v
mali dvorani Sokolskega doma

Dnevni red:

Razpust društva.

Zajnik g. Joža Seljar pičita najpro, imenik
vseh članov, kar sta za rezultat, da je pđ 31 opisa,
nih članov nazočih 20, uakav konstatira g. pred,
sednik v smislu pravil sklepčnost ter stroci iz
redni občni zbor. Zapisnikarjem imenije g.
Arzost, Blagunika, overovaltjem zapisniko pa g.g.
Antona Prosvicla in Jože Bernika.

Na kratko pörta delovanje in pomen
čitalnic nekđtaj in danes ter sta končno danšnjaj
točko dnevnega reda na glasovanje:

Društvo Narodna čitalnica v Skofji Loki
se z danšnjajem dnem prostovoljno razide, ose
prevozejuje pripada v smislu § 23 društvenih pa,
vil tukajšnjemu Sokolskemu društvu.

Pa predlog se sprejme poglasno, uakav
zaključni gosp. predsednik občni zbor.

[Signature]

[Signature]

Zapisnik občnega zbora Narodne čitalnice v Skofji Loki dne 29. marca 1924.
(Izvirnik v Zgodovinskem arhivu v Skofji Loki.)

1894, ko se je na Slovenskem izvršil dokončni razcep med klerikalci in liberalci, pa ni vpisan niti en duhovnik več. Obrtnikov je malo, ker so bili večinoma včlanjeni v Bralno društvo, ki se je 1894 preimenovalo v Katoliško izobraževalno društvo. Zastopani pa so med čitalničarji prvi loški industrialci.

Izmed vpisanih članov sta v loški občini prebivala 302 čitalničarja. Tretjina zunanjih članov je bila iz bližnje loške okolice: 13 jih je bilo iz starološke občine, med njimi so bili 3 Žabničani (učitelja in župnik), po en Svetoduhar in posestnik s Trate, iz Poljan je bilo 6 posestnikov in dva duhovnika, dva čitalničarja sta bila iz Selc in eden iz Železnikov. Iz Ljubljane je bilo 11 zunanjih članov, iz Goričan pa dva uradnika, ki sta bila zaposlena v tovarni papirja. Iz Trsta je bil član škofjeloški rojak in urednik Edinosti Ivan Dolinar. Po enega člana je imela loška čitalnica iz Kranja, Radovljice, Podbrezjij, Stranske vasi, Mengša in Šoštanja. Loka je bila že takrat letoviški kraj in poleti so v čitalnico zahajali turisti, med katerimi je bilo največ Tržačanov. Kot zunanji član z Dunaja je bil 1897 vpisan botanik Franc Jesenko. V čitalnico niso bili vključeni samo Slovenci, ampak tudi priseljenci, npr. družina Caleri iz Trsta ali pa čevljar Teodor Faul s Češkega.

Med čitalničarji slovenskega porekla so bili tudi taki, ki so ob popisih prebivalstva navedli kot občevalni jezik nemščino³² in s tem pokazali svoj dvojni značaj v narodnostnem pogledu; v čitalnici so se navduševali za slovenski jezik, ob popisu prebivalstva pa so se izdajali za Nemce. Tako so 1880 navedli zase in za svoje družine nemščino kot pogovorni jezik in bili istočasno vpisani v čitalnico: uradnika Rajmund Karlinger in Benjamin Potočnik, posestnik Oroslav Deisinger, zdravnik Avgust Sežun, notar Janez Triler. Za nemščino se je 1890 odločil trgovec Koceli, 1900 pa posestnica Rozina Daneu.

Število članov čitalnice se je gibalo od 18 v prvem letu do 111 v letu 1923. Največkrat je čitalnica štela od 60 do 70 stalnih članov, kar je bilo za mesto z nekaj nad 2.000 prebivalci malo.^{6,8} Kot pomembni člani izstopajo: prvi predsednik in deželni glavar Oton Detela, zdravnik Anton Gerbec, slikar Ivan Grohar, skladatelj Oskar Dev, botanik Franc Jesenko; med zunanjimi člani pa dr. Ivan Tavčar, Ivan Dolinar in vodja obrtne šole v Ljubljani Ivan Šubic. Kot podporni član je bil med drugimi vpisan posestnik starološkega gradu Strahl.

Viri in literatura

ZAL, oddelek v Škofji Loki, fondi Narodna čitalnica v Škofji Loki 1862—1924, Sokolsko društvo v Škofji Loki 1906—1941 in Popis prebivalstva 1880, 1890 in 1900. — Imenik knjig ljudske knjižnice »Narodne čitalnice« v Škofji Loki, dokončan 10. julija 1908. Založila ljudska knjižnica v Škofji Loki. — Koledar slovenski za navadno leto 1865. Ljubljana, Slovenska matica 1864. — Novice, gospodarske, obrtniške in narodne, Ljubljana 1862—1882. — Slovenski narod, Ljubljana 1873. — *I. Prijatelj*, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848—1895, II., Ljubljana 1956. — *B. Berčič*, Razvoj in delo Mestne ljudske knjižnice, LR I/1954, str. 174—176. — *J. Jamar-Legat*, Loško šolstvo v drugi polovici 19. stoletja, LR XVIII/1971, str. 80—86. — *Fr. Planina*, Škofja Loka z okolico, Ljubljana 1962.

Opombe

1 ZAL, Oddelek v Šk. Loki, fond Narodna čitalnica v Škofji Loki, Pravila in imenik članov 1862—1894. — 2 Novice, 29. 10. 1862, str. 371. — 3 Novice 1861, prilogi. — 4 Novice, 26. 11. 1862, str. 403; Novice, 3. 12. 1862, str. 410. — 5 Novice,

2. 12. 1863. — 6 ZAL, Oddelek v Šk. Loki, fond Narodna čitalnica 1862—1924, Pravila in Imenik članov 1862—1894, Beležnica tajništva (1894—1923). — 7 ZAL, Oddelek v Šk. Loki, fond Sokolsko društvo v Škofji Loki 1906—1941, Spominski spis Sokolskega društva, str. 73. — 8 ZAL, Oddelek v Šk. Loki, fond Narodna čitalnica 1862—1924, Zapisnik sej in občnih zborov 28. 11. 1909—29. 3. 1924. — 9 ZAL, Oddelek v Šk. Loki, fond Narodna čitalnica 1862—1942, Pravila in imenik članov 1862—1894, Beležnica tajništva (1894—1923), Zapisnik zborov in sej 28. 11. 1909—29. 3. 1924. — 10 Novice, 14. 1. 1863, str. 15. — 11 Naprej, 3. 2. 1863, str. 85. — 12 Novice, 25. 2. 1863, str. 63. — 13 Novice, 6. 5. 1863, str. 144. — 14 Novice, 2. 12. 1863, str. 589. — 15 Novice, 23. 12. 1863, str. 413. — 16 Novice, 3. 2. 1864, str. 39. — 17 ZAL, Oddelek v Šk. Loki, fond Narodna čitalnica 1862—1924, Plesni red za veselico k obletnici »Južnega Sokola« 2. 10. 1864. — 18 Štirinajst slovenskih sestric, njihov brat in njihova mati, Koledar slovenski za navadno leto 1865, str. 102. — 19 J. Jamar-Legat, Loško šolstvo v drugi polovici 19. stoletja, LR XVIII/1971, str. 80—86. — 20 Novice, 20. 1. 1869, str. 21. — 21 Novice, 20. 1. 1869, str. 21—22. — 22 Novice, 13. 3. 1872, str. 89. — 23 Novice, 17. 4. 1872, str. 128. — 24 Novice, 27. 3. 1872 str. 103. — 25 Slovenski Narod, 17. 8. 1873. — 26 Slovenski Narod, 24. 8. 1873. — 27 Novice, 27. 8. 1873, str. 285. — 28 ZAL, Oddelek v Šk. Loki, fond Narodna čitalnica 1862—1924, Vabilo na besedo v korist logaških pogorelcev 3. 9. 1876. — 29 Novice, 31. 12. 1879, str. 428. — 30 Novice, 8. 2. 1882, str. 46—47; Novice, 12. 4. 1882, str. 119. — 31 Imenik knjig ljudske knjižnice »Narodne čitalnice« v Škofji Loki. Izdala Ljudska knjižnica v Škofji Loki 1908. — 32 ZAL, Oddelek v Šk. Loki, Popis prebivalstva 1880, 1890 in 1900. Svoje gradivo o popisu prebivalstva mi je dal prijazno na razpolago višji arhivar France Štukl.

R é s u m é

LA SOCIÉTÉ DE LECTURE NATIONALE À ŠKOFJA LOKA DE 1862 À 1924

La Société de lecture est l'association slovène la plus ancienne de Škofja Loka. Elle fut fondée aux temps du renouveau national en échange du casino allemand, et avec le but d'enthousiasmer pour la langue slovène la bourgeoisie pas encore alignée dans sa nationalité. C'est elle qui posa les fondements aux activités musicales et dramatiques à Škofja Loka. Dans ses activités, elle n'attira que les couches supérieures de la bourgeoisie, surtout les grands propriétaires, les intellectuels et les employés. Tout de même, au recensement, plusieurs d'entre ces patriotes déclarèrent la langue allemande comme leur langue maternelle. En s'abonnant aux journaux allemands au lieu de ceux slovènes, elle s'aliéna de la population paysanne. Les artisans et la petite bourgeoisie s'organisèrent au Cercle de lecture. Pourtant, la Société de lecture guidait avec succès les activités de la bibliothèque municipale. Ce fut de cette société qu'est issue la section de Škofja Loka de l'Association de Faucon.